

หลักพุทธธรรมในธรรมาภิบาลกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น Buddhist principles in good governance and local government organizations

พระมหายุทธพิชัย โยธาสโน
Phramaha Yutdhaphichan Yodhasano
หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
E-mail : yutpichan1818@hotmail.com

บทนำ

ท่ามกลางความสับสนในคุณค่าและนิยามศัพท์คำว่า “คุณธรรม จริยธรรม” และการเรียกหาความเป็นธรรมาภิบาลในการบริหารองค์กรในทุกระดับ ในสังคมไทยในปัจจุบัน ปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวงในวงราชการ ถือว่าเป็นปัญหาที่ทำลายประเทศชาติอย่างรุนแรงในทุกๆ ด้านและเป็นปัญหาสะสมต่อเนื่องมาทุกยุคทุกสมัย สาเหตุหลักที่ทำให้เกิดรัฐประหารตั้งแต่กบฏผีบุญ กบฏเงี้ยว กบฏร้อยโท ณ. เณรจนถึงการรัฐประหารเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549 ก็อ้าง ความเป็นธรรมาภิบาลในการบริหารราชการแผ่นดินนั่นเอง

ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา

ในอดีตที่ผ่านมา การปกครอง การบริหาร และการพัฒนาหมู่บ้าน ตำบล เป็นไปตามพระราชบัญญัติปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2457 ซึ่งกำหนดให้หลายบ้านรวมกันเป็นหมู่บ้าน มีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ดูแล และหมู่บ้านหลายๆหมู่บ้านรวมกันเป็นตำบลมีกำนันเป็นผู้ดูแล และมีหน้าที่ช่วยเหลือทางราชการโดยการรับนโยบายจากส่วนกลางที่รวมศูนย์สั่งการจากข้าง บนลงมาอาจมีความจำเป็นและสอดคล้องกับวิถีชีวิตหนึ่งๆและการกิจหนึ่งๆอยู่มาจนถึงปัจจุบัน

เมื่อประเทศชาติมีความเจริญและสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น วิธีคิด วิธีทำงานแบบรวมศูนย์อำนาจนี้ถือว่าไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปและหรืออาจ ไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในพื้นที่ จึงได้มีการกระจายอำนาจในรูปแบบสภาตำบลเพื่อให้เป็นองค์กรของประชาชนในท้องถิ่น แต่ที่ผ่านมา แม้ว่ารัฐบาลกลางได้มีนโยบายให้องค์กรบริหารส่วนตำบลบริหารงานโดยยึดถือหลักธรรมาภิบาล ก็ยังพบว่าองค์กรบริหารส่วนตำบลจำนวนมากยังขาดความรู้ความเข้าใจต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล อีกทั้งยังไม่ได้นำหลักพุทธธรรมซึ่งเป็นทั้งหลักการพื้นฐานของธรรมาภิบาลและหลักการพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ในสังคมไทยมาใช้ในการบริหารงานซึ่งส่งผลต่อความล้มเหลวในการบริหารงานรวมทั้งทำให้ไม่ได้รับความไว้วางใจจากประชาชนและจากรัฐบาลกลางในหลายๆกรณีอีกด้วย

กล่าวเฉพาะองค์กรบริหารส่วนตำบลคำแคนซึ่งเป็นองค์กรขนาดเล็กที่มีการหน้าที่รับผิดชอบประชาชนในพื้นที่ที่ค่อนข้างยากจนและมีอาชีพเกษตรกรรมที่อาศัยธรรมชาติเป็นหลัก รวมทั้งภายในชุมชนเองมีชาวบ้านที่รวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มต่างๆเช่นกลุ่มทำปุ๋ยชีวภาพ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มทอผ้า ที่ควรได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้มีการบริหารจัดการที่ดีและเข้มแข็งตามภารกิจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นอกจากนั้นชุมชนยังมีทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมเช่นป่าไม้ ภูเขาซึ่งบางส่วนได้ถูกบุกรุกอยู่จำนวนมาก

รวมทั้งมีวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตที่เป็นไปตามหลักพุทธธรรมอยู่อย่างเข้มแข็ง ขณะเดียวกันองค์การบริหารส่วนตำบลคำแคนก็ได้มีการแข่งขันการเข้าสู่อำนาจด้วยการลงทุนด้วยเงินจำนวนมาก สภาวะเหล่านี้จึงเป็นแรงจูงใจที่สำคัญในการศึกษาว่า องค์การบริหารส่วนตำบลคำแคน ได้นำหลักพุทธธรรมซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานในธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารงานหรือไม่อย่างไร มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง และเพื่อที่จะได้ข้อเสนอแนะที่เหมาะสมในการดำเนินงานให้เป็นไปตามหลักพุทธธรรมในธรรมาภิบาลเพื่อเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนต่อไป

2.1 แนวคิดและพัฒนาการ การปกครองส่วนท้องถิ่น

โกวิท พวงงาม กล่าวถึงแนวคิดการปกครองส่วนท้องถิ่นและ การกระจายอำนาจตามพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537(แก้ไขถึงฉบับที่5)พ.ศ.2546 และพรบ.กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจพ.ศ. 2542 ว่า การกระจายอำนาจมีแนวคิดตั้งอยู่บนเจตนารมณ์เพื่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะความต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับผิดชอบชุมชน ต้องบประมาณของตนเอง และมีความเป็นอิสระพอสมควร ซึ่งจุดมุ่งหมายนี้จะสำเร็จลงได้ก็ด้วยวิธีการให้ประชาชน กลุ่มองค์กรชุมชนในท้องถิ่นเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทั้งในแง่ของการใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นของตนเอง และกลไกการมีส่วนร่วมกิจกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น การกำกับดูแล ตรวจสอบ ตลอดจนการเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่นเป็นต้น แนวคิดพื้นฐานของการปกครองท้องถิ่นจึงเป็นประโยชน์ต่อการวางรากฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตย และ ชุศักดิ์ เทียงตรง ได้กล่าวถึงแนวคิดการปกครองส่วนท้องถิ่นเช่นกันว่า คือการปกครองที่รัฐบาลกลางมอบอำนาจให้หรือกระจายอำนาจไปให้หน่วยการปกครองท้องถิ่นมีอำนาจในการปกครอง และรับผิดชอบทั้งหมดหรือแต่บางส่วนในการบริหารภายใต้ขอบเขต อำนาจ หน้าที่ และอาณาเขตของตนที่บัญญัติ ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ ส่วน กระมล ทองธรรมชาติ ได้กล่าวถึงการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นว่าเป็นเจตนารมณ์สำคัญประการหนึ่งของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปีพุทธศักราช 2540 ซึ่งประกาศใช้เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2540 ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองในระบอบประชาธิปไตยทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ จึงมีกฎหมายว่าด้วยการกำหนดแผนขั้นตอนการกระจายอำนาจซึ่งอย่างน้อยจะต้องมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1. การกำหนดอำนาจหน้าที่ในการจัดระบบบริหารสาธารณะระหว่างรัฐกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยกันเอง
2. การจัดสรรสัดส่วนภาษีและอากรระหว่างรัฐกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเองเป็นสำคัญ
3. การจัดให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่ง ทำหน้าที่ตาม1 และ2 ประกอบด้วยผู้แทนของหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมีคุณสมบัติตามที่กฎหมายบัญญัติโดยมีจำนวนเท่ากัน
4. ในกรณีที่มีการกำหนดอำนาจหน้าที่ และการจัดสรรภาษี และอากร ตาม1และ2 ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใดแล้วเช่นกรุงเทพมหานคร หรือเทศบาลเป็นต้น คณะกรรมการต้องนำเรื่องดังกล่าวมาทบทวนใหม่ทุกระยะเวลาไม่เกิน 5 ปี ทั้งนี้จะต้องคำนึงถึงการกระจายอำนาจเพิ่มขึ้นให้แก่ท้องถิ่นเป็นสำคัญ และวุฒิสภา ต้นไชย ได้กล่าวโดยสรุปว่า การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นแนวทางที่รัฐบาลทุกรัฐบาลต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องตามเจตนารมณ์รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งกำหนดไว้ในมาตรา 78 ในหมวดแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐนอกจากนั้นในมาตรา 284 ยังได้กำหนดให้มีการออกกฎหมายเพื่อเกิดการกระจายอำนาจอย่างแท้จริงอีกด้วย พระราชบัญญัติ กำหนดแผน

และขั้นตอนการกระจายอำนาจ พ.ศ. 2542 จึงเป็นกฎหมายเพื่ออนุรักษ์ตามมาตรา 284 แห่งรัฐธรรมนูญ โดยมีสาระสำคัญในการกำหนดอำนาจหน้าที่ในการจัดระบบบริการสาธารณะระหว่างรัฐกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยตนเอง รวมทั้งกำหนดให้มีการจัดสรรรายได้ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เหมาะสมกับภารกิจที่ได้รับมอบหมายโดยกำหนดให้มีคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่จัดทำแผนการกระจายอำนาจและแผนปฏิบัติการและมีการอบคิดที่สำคัญ 3 ประการ คือ

ประการแรก ความเป็นอิสระขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภายใต้ความเป็นรัฐเดี่ยวและความเป็นเอกภาพของประเทศโดยเฉพาะการมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

ประการที่สอง หลักความสัมพันธ์ของ การบริหารราชการแผ่นดินคือความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทอำนาจหน้าที่ของราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น

ประการที่สาม หลักประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กล่าวคือเป็นการเพิ่มขีดความสามารถให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและส่งเสริมให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและตรวจสอบได้

จากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการข้างต้นผู้ศึกษาจึงสรุปได้ว่า การกระจายอำนาจเป็นวิธีการและเป้าหมายเพื่อสร้างพลังท้องถิ่นให้เข้มแข็งในการคิด วางแผน ตัดสินใจ ติดตาม ตรวจสอบด้วยกระบวนการของประชาชนในท้องถิ่นเองและในการศึกษานี้ได้เน้นหนักการกระจายอำนาจตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2540 โดยเน้นไปที่หมวด 9 ตั้งแต่มาตรา 282-290 และนำอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พุทธศักราช 2537 (แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2546 มาตรา 67-68 รวมทั้งใช้ภารกิจ 5 ด้านตามพระราชบัญญัติ กำหนดแผน และขั้นตอนการกระจายอำนาจ พุทธศักราช 2542 เป็นตัวชี้วัดที่สำคัญ

2.2. ขั้นตอนการกระจายอำนาจ

วุฒิสภา ตันไชย ได้กล่าวถึง แผนการและขั้นตอนการกระจายอำนาจว่า การกระจายอำนาจกำหนดไว้เป็น 3 ช่วง คือ พ.ศ. 2544-2547) ในช่วง 4 ปีแรกได้กำหนดให้มีการถ่ายโอนภารกิจที่ซ้ำซ้อน โดยที่ภารกิจบริการสาธารณะจำนวนหนึ่งจะถ่ายโอนไปให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นผู้ดำเนินการในขณะที่ราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคจะทำหน้าที่สนับสนุน ส่งเสริมการดำเนินงานของท้องถิ่นตลอดจนการกำกับดูแลจัดการการบริหารสาธารณะเหล่านั้นให้ได้มาตรฐานเพื่อเป็นหลักประกันต่อประชาชน หลังจากระยะเวลา 4 ปีแรกสิ้นสุดลง จนถึงระยะเวลาการถ่ายโอนในปีที่ 10 (พ.ศ.2548-2553) การกระจายอำนาจการจัดบริการสาธารณะต่างๆ ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะแล้วเสร็จประชาชนจะได้รับบริการสาธารณะได้มากขึ้น และจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสูงขึ้น และหลังจากปีที่ 1 (2555) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะเป็นองค์กรหลัก ในการบริหารจัดการ และบริการสาธารณะ และการปกครองส่วนท้องถิ่นจะเป็นการปกครองของประชาชนในท้องถิ่นเอง ซึ่งได้กำหนดเป้าหมายที่สำคัญไว้ 4 ประการคือ

ประการที่หนึ่ง ต้องจัดให้มีการถ่ายโอนภารกิจในการจัดบริการสาธารณะให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความพร้อมและให้สามารถดำเนินการได้ภายใน 4 ปี

ประการที่สอง ต้องกำหนดแนวทางการจัดสรรรายได้ ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้เป็นไปตามกรอบของกฎหมาย และสอดคล้องกับภารกิจที่ถ่ายโอนไป กล่าวคือต้องจัดสรรให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีรายได้ ไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 ของรายได้รัฐบาลในปี 2544 และเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีรายได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 35 ของรายได้รัฐบาลในปี 2549

ประการที่สาม ต้องกำหนดแนวทางวิธีการในการถ่ายโอนบุคลากรจากหน่วยงานของรัฐไปให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามภารกิจที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งเร่งสร้างและบริหารงานบุคคลเพื่อรองรับการถ่ายโอน

ประการที่สี่ เร่งรัดปรับปรุง แก้ไขกฎหมาย อำนาจหน้าที่ เพื่อให้้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดียิ่งขึ้น เป้าหมายทั้ง 4 ประการนี้จะต้องเร่งดำเนินงานและให้สอดคล้องกับระยะเวลาการกระจายอำนาจ ทั้งในด้านการถ่ายโอนงาน งบประมาณ บุคลากรและ กฎหมายทั้งนี้เพื่อความต่อเนื่องของการกระจายอำนาจ

3.ธรรมาภิบาล ความหมายและ นิยามศัพท์ปฏิบัติการในการศึกษา

ธรรมาภิบาล ความหมายที่จำเพาะเจาะจง ยังไม่เป็นที่ตกลงกันได้ในหมู่นักวิชาการนัก แต่โดยรากศัพท์แล้วคำว่า "ธรรมาภิบาล" เป็นคำสนธิกันระหว่าง ธรรมะ กับคำว่า อภิบาล หมายถึง การรักษาไว้ซึ่งธรรม ในการศึกษาวิจัยนี้ให้หมายถึงแนวทางในการบริหารองค์กรและการจัดระเบียบ สังคมเพื่อให้ทุกภาคส่วนดำรงอยู่ได้อย่างอย่างสมานฉันท์และสันติสุข โดย ยึดถือหลักธรรมาภิบาลหรือธรรมรัฐ 6 หลักคือ

1.หลักนิติธรรม คือ การกระทำใดๆที่ต้องตามกฎหมายและกฎหมายนั้นได้ให้อำนาจไว้ในการกระทำนั้นๆ

2.หลักคุณธรรม คือการยึดมั่นในความถูกต้องดีงามเป็นธรรม ไม่เอารัดเอาเปรียบ คนอื่นและมีความซื่อสัตย์ ขยัน มีระเบียบวินัย

3.หลักความโปร่งใส คือการบริหารราชการทั้งปวงโดยให้ประชาชนทราบทุกขั้นตอนโดยการแจ้งเป็นหนังสือ หรือสื่ออื่นๆในชุมชน/หมู่บ้าน

4.หลักการมีส่วนร่วม คือการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการ การพัฒนาของ อบต. โดยร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมตรวจสอบ และร่วมรับผลประโยชน์ทุกขั้นตอนได้อย่างอิสระ และไม่ครอบงำ

5.หลักความรับผิดชอบ คือความตระหนักในสิทธิหน้าที่ ความสำนึกในความรับผิดชอบ และแก้ปัญหาที่ตอบสนองความจำเป็น/ความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

6.หลักความคุ้มค่า คือการใช้ทรัพยากร หรือปัจจัยที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนส่วนใหญ่ในท้องถิ่นโดยคำนึงถึงการไม่ทำลายฐานทรัพยากร

3.1 หลักพุทธธรรมในธรรมาภิบาลกับบริบทไทยดั้งเดิมคืออะไร

หลักพุทธธรรมในธรรมาภิบาลกับหลักการปกครองบ้านเมืองมีมาตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยแล้วดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนในหลักทศพิธราชธรรมอันเป็นหลักที่พระมหากษัตริย์ยึดถืออย่างมั่นคงในการปกครองประเทศเสมอมา นอกจากนั้นหลักพุทธธรรมยังเป็นรากฐานของโลกทัศน์และชีวะทัศน์ของคนไทยในอดีตที่แสดงออกทางวัฒนธรรม ค่านิยม และความเชื่อเรื่องบุญบาป เช่น ทำดีได้ดี คนดีผีคุ้ม ทำชั่วตกนรก เป็นต้นและจนถึงอยุธยาตอนกลางนั้นยังยึดหลักพุทธธรรมฝ่ายเถรวาทและพุทธธรรมฝ่ายมหายานปนกันกับศาสนาพราหมณ์อยู่ สมเด็จพระวันทนาเถระ กล่าวถึงอำนาจ 6 ประการที่มีผลต่อวิถีชีวิตของบุคคล และสังคมส่วนรวมในช่วงสมัยสุโขทัยถึงอยุธยาตอนกลางว่า อำนาจธรรม อำนาจพุทธเทพนิกร อำนาจอมมุนษย์ อำนาจพรหมเทพนิกร อำนาจไสยเวท และอำนาจผู้ปกครองพุทธรัฐ อำนาจทั้ง 6 มีความสัมพันธ์ต่อกันและกันซึ่งมีแนวคิดพื้นฐานมาจาก เรื่องไตรภูมิ หรือพุทธจักรวาลวิทยา

ในอยุธยา เมื่อสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ก่อตั้งกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ.1893 พระองค์ได้ผสมผสานหลักพุทธศาสนากับพราหมณ์เข้าด้วยกันในราชพิธีต่างๆ พระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยา นอกจากเป็นสมมติเทพที่ทรงธรรมแล้วยังเป็นเทวราชาที่ยิ่งใหญ่ 2 ความหมายคือ ทรงเป็นราชาที่มีภาวะแห่งเทพในพระองค์ และทรงเป็นราชาผู้ทรงคุณธรรมซึ่ง เมื่อผู้ปกครองใช้อำนาจไม่เป็นธรรมจะส่งผลเป็นภัยอันตรายต่อบ้านเมืองให้ได้รับผลร่วมกันในสังคม ดังมีบทพรรณนาในเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา ว่า “เมื่อพระมหากษัตริย์ไม่ทรงทศพิธราชธรรมก็จะเกิดภาวะยุคเข็ญในสังคม 16 ประการกล่าวคือ เดือนดาวดินฟ้าจะอาเพศ อุบัติเหตุเกิดทั่วทุกทิศาน มหาเมฆจะลูกเป็นเพลิงภาพ เกิดนิมิตพิสดารทุกบ้านเมือง พระคงคาจะแดงเดือดดั่งเลือดนกอีกแผ่นดินเป็นบ้าฟ้าจะเหลือง ฟ้าปกก็จะวิ่งเข้าสิงเมือง ฝืนเมืองนั้นจะออกไปอยู่ไพร พระเสื้อเมืองจะเอาตัวหนี พระกาลลูกจะเข้ามาเป็นไส้ พระธรณีจะตอกให้ ออกพระกาลจะหม้อยู่เกรียมกรม ในลักษณะทำนายไว้บ่ห่อนผิด เมื่อพินิจพิศดูก็เห็นสม มิใช่เทศกาลร้อนก็ร้อนระงม มิใช่เทศกาลลมมก็พัด มิใช่เทศกาลหนาวก็หนาวพัน มิใช่เทศกาลฝนฝนก็อุบติ ทุกต้นไม้หย่อมหญ้าสารพัด เกิดวิบัตินานาทั่วสากล เทวดาซึ่งรักษาพระศาสนา จะรักษาแต่คนฝ่ายอกุศล สัปบุรุษจะแพ้แก่ทรชน มิตรตนจะฆ่าซึ่งความรัก ภรรยาจะฆ่าซึ่งคุณผิว คนชั่วจะฆ่าผู้มีศักดิ์ ลูกศิษย์จะสู้ครูพัก จะหาญหักผู้ใหญ่ให้เป็นผู้น้อย ผู้มีศีลจะเสียซึ่งอำนาจ นักปราชญ์จะตกต่ำต้อย กระเบื้องจะเฟื่องฟูลอย น้ำเต้าอันลายนั่นจะถอยจม ผู้มีตระกูลจะสูญเผ่า เพราะจันดาลจะเข้ามาเสพสม ผู้มีศีลนั้นจะเสียซึ่งอารมณ์เพราะสมัครสมาคมด้วยมารยา” และ กล่าวอีกว่า “ในไตรภูมิวินิจยกถาในสมัยพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้แสดงคติบทบาทของผู้ปกครองที่สัมพันธ์กับความเป็นไปของบ้านเมืองสังคมไว้อย่างแจ่มชัดดังนี้ ถ้าท้าวพระยาทั้งปวงไม่เป็นธรรม พระยาอุปราชและเสนาบดีแล เศรษฐีทั้งปวงไม่เป็นธรรมแล้วไพร่ฟ้าประชากรชาวพระนครแต่บรรดาผู้อยู่ในเขตแคว้นทั้งปวงนั้นก็จะเป็นธรรมตลอดทั้งขอบขันทีสมา ฝ่ายเทพดาที่พิทักษ์รักษามนุษย์ทั้งปวงนั้น ครั้นมนุษย์ไม่เป็นธรรมแล้วก็จะพลอยเสีย จะพลอยไม่เป็นธรรมไปด้วยสิ้น ครั้นอารักษ์เทวดาไม่เป็นธรรมแล้วภูมิเทวดาที่เป็นมิตรแห่งอารักษ์เทวดานั้นก็จะพลอยไม่เป็นธรรมไปด้วยสิ้น...”

หลักพุทธธรรมในธรรมาภิบาลในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้รับการยืนยัน จากงานของ สุนทรีย อาสะไวย์ ในการศึกษาอุดมการณ์พระศรีอารียะถึงกบฏผู้มีบุญภาคอีสาน ซึ่งสุนทรีย ได้กล่าวไว้ในเอกสารการสัมมนาสองทศวรรษรัตนโกสินทร์ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยว่า(สุนทรีย อาสะไวย์, 2524:14) “...ถึงแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจักได้พยายามแก้ไขปัญหาระบบราชการหลายประการทั้งในด้านการปฏิรูปโครงสร้าง การจัดการศึกษาเพื่อสร้างผู้มีความสมบัติเป็นข้าราชการ การส่งเสริม การปลูกฝังศีลธรรม จรรยา แต่ปัญหาการขาดคุณธรรมของข้าราชการ โดยเฉพาะในด้านการแสวงหาผลประโยชน์โดยอาศัยตำแหน่งหน้าที่ทางราชการก็ยังเป็นปัญหาเรื้อรังของสังคมไทยและหลายครั้งก็เป็นเหตุแห่งความไม่สงบของบ้านเมือง ในการต่อสู้ของขบวนการผู้มีบุญภาคอีสานระหว่าง พ.ศ. 2444-2445 ผู้ก่อการได้แสดงเหตุผลของการรวมกันต่อสู้กับเจ้าหน้าที่บ้านเมืองว่าเนื่องจากการปกครองที่ปราศจาก “ทศสาราธรรม” ของผู้ปกครองหัวเมืองเป็นต้นว่า “...อุคิเก็บเอาข้าวไพร่ได้ล้านได้น้อยปล่อยเอานัดให้เขาฉิบหาย คั้นว่าเอาเสียก็เก็บเอา แถมเอามาเป็นข้าวของอาณาประโยชน์แห่งตน... กะให้แก่นักว่าได้ข้าวของแห่งเขาแล้วก็ยินดีก็เอาไปสูปนกันกินและโทษอันนี้ก็ผิดฮิตบ้านคองเมือง... เพราะท้าวพระยาไม่ชอบทศสาราธรรม...” นอกจากนี้จากการศึกษาของเหรียญ ศรีจันทร์ และเนตร พูนพิพัฒน์(2517:55)ได้พบว่าการกบฏ เมื่อ ร.ศ.130 มีเหตุมาจากความไม่พอใจสภาพสังคมโดยเฉพาะปัญหาาระบบราชการ ดังเช่นความเห็นของผู้ก่อการกบฏ ที่ว่า “เจ้าหน้าที่ปกครองนับตั้งแต่ต้นจนถึงปลายแถวจะเป็นหลักแหล่งที่พึ่งพิงอย่างจริงจังได้ยาก นอกจากเป็นสมัครพรรคพวกที่ได้รับประโยชน์ร่วมกัน”

แต่วัฒนธรรม ค่านิยม และความเชื่อดังกล่าวค่อยๆ เปลี่ยนไปเมื่อผู้ปกครองของไทยได้แยกหลักนิติธรรมออกจากหลักศาสนาธรรมนับตั้งแต่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่4) เป็นต้นมา ในปัจจุบันความรู้จึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของคุณธรรมหรือความรู้คู่ธรรมเท่านั้น

3.2 แก่นพุทธธรรมในธรรมาภิบาล

พระพุทธศาสนาได้ให้หลักธรรมะเพื่อการยกระดับจิตใจมนุษย์ ให้หลุดพ้นจากความคิดที่ไม่ถูกต้อง ไม่งามโดยพื้นฐาน (อกุศลมูล) การเกื้อกูล การเสียสละให้แก่ผู้อื่นมากกว่า(ทานมัย) การ ยกระดับจิตใจจากปฏิกูลให้สูงขึ้นสู่ความเป็นอริยะชนมีความโปร่งใส ตลอดทั้งเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เพราะเห็นว่าสรรพสัตว์ตกอยู่ภายใต้สามัญลักษณะ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาดำรงกัน สัตว์ทุกหมู่เหล่าจึงควรเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บตาย ควรบำเพ็ญประโยชน์เกื้อกูลแก่กันและกัน ไม่ควรเบียดเบียนซึ่งกันและกัน(สิลมัย)ถือว่าดำรงอยู่ในหลักนิติธรรมและ ได้ชื่อว่าเป็นไปตามหลักคุณธรรม การทำกิจใดๆที่ประกอบไปด้วยความตั้งใจมั่น ด้วยสติ สัมปะชัญญะ จิตใจแน่วแน่ สะอาดสงบ ใช้โยนิโสมนสิการและพร้อมรับฟังการกล่าวตำหนิจากคนอื่น(ปะระโตโฆสะ)ชื่อว่า เป็นสัมมาทิฐิ เรียกว่า หลักการมีส่วนร่วม การเคารพคนอื่น(สมานัตตา) การพร้อมตรวจสอบตนเอง(อัตตานุสัง โจทยัตตานุสัง) ได้ชื่อว่า ยึดหลักความโปร่งใส หลักความรับผิดชอบ ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลสากลทั้ง 6 ด้าน ดังกล่าว

อย่างไรก็ตามประเด็นสำคัญที่ผู้ศึกษาได้ตั้งข้อสังเกตไว้คือ หลักธรรมาภิบาลที่ใช้ในบริบทสากลมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญกับธรรมาภิบาลในบริบทไทยดั้งเดิมและบริบทพุทธธรรมดังนี้คือ หลักธรรมาภิบาลในบริบทสากลเน้นไปที่โครงสร้าง การปฏิบัติตามกฎระเบียบ/ข้อบังคับที่กำหนดขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร เน้นการมีประสิทธิภาพ ความคุ้มค่าต่อต้นทุน แต่หลักธรรมาภิบาลในบริบทไทยดั้งเดิมจะเน้นตัวบุคคล ที่ต้องเป็นคนดี มีคุณธรรม เพราะถ้าคนไม่ดี ไม่มีคุณธรรมจะส่งผลต่อสภาวะแวดล้อมทั้งปวงรวมทั้ง บ้านเมือง ดินฟ้า อากาศจะเกิดอาเพศไปต่างๆ นานาด้วย

ส่วนหลักธรรมาภิบาลในมิติพุทธธรรมนั้นได้เน้นไปที่ทั้งโครงสร้าง และตัวบุคคลโดยให้น้ำหนักลงไปในตัวบุคคล ที่ต้องเป็นคนดี มีคุณธรรม ซึ่งการเป็นคนดี มีคุณธรรมนั้นสามารถพัฒนาได้จากปริมาณสู่คุณภาพจากปฏิกูลไปสู่ความเป็นคนดี(สารถชน) แล้วก้าวขึ้นไป สู่ความเป็นอริยะชนและเป็นอรหันต์ได้ในที่สุด ซึ่งการยกระดับนี้ ใช้หลักธรรมคือ อริยสัจ 4 และมรรคมีองค์ 8 เป็น เครื่องมือที่สำคัญ

3.3 องค์การบริหารส่วนตำบลคำแคนกับธรรมาภิบาลในมิติพุทธธรรม

การปฏิบัติงานทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติของ อบต. คำแคนค่อนข้างครบถ้วนตามภารกิจที่กฎหมายกำหนดไว้ แต่วิธีคิด วิธีทำงานยังติดอยู่ในระบบราชการล้าหลัง การตัดสินใจยังอยู่ในวงจำกัดเฉพาะ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล รองนายก และปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นสำคัญ ยังไม่ได้เป็นไปตามเจตนารมณ์ ของการกระจายอำนาจเพราะกระบวนการมีส่วนร่วมที่เป็นหัวใจของการพัฒนาที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้องค์กรท้องถิ่นได้แก้ไขปัญหาย่างสอดคล้องและเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน ยังให้ภาคประชาชน มีส่วนร่วมอยู่ในระดับ ร่วมรับฟัง และร่วมปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ ยังไม่สามารถก้าวไปสู่การกำหนดทิศทางแผนงาน โครงการต่างๆตามที่ไภวทิพย์ พวงงาม และชูศักดิ์ เทียงตรงได้ศึกษาไว้อย่างแท้จริง และหลักการสำคัญคือการบริหารงาน ยังไม่เป็นไปตามหลักพุทธธรรมซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานที่มีอยู่ในหลักธรรมาภิบาลคือ ต้องประกอบไปด้วยหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม คุ้มค่า โปร่งใส มีความรับผิดชอบต่อส่วนร่วม จึงจะเอื้อประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้าที่ประกาศเป็นปฐมโอวาทแก่ภิกษุ 60 รูป ก่อนส่งไปประกาศพระสัทธรรมดังปรากฏในพระวินัยปิฎก มหาวรรคเล่มที่ 1ข้อ 32 หน้า41ว่า “ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย...พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่คนหมู่มาก จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น

งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรธ พร้อมทั้งพยานะครบ บริสุทธ บริบูรณ์ สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีธูลีคือกิเลสในจักขุน้อยมีอยู่ เพราะไม่ได้พึงธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมด้วยเหมือนกัน” นอกจากนั้น ทั้งฝ่ายบริหารและฝ่าย นิติบัญญัติยังมีการเล่นพรรคเล่นพวก มีจิตประกอบไปด้วยอคติ 4 ประการซึ่ง หลักพุทธธรรมชี้ว่า เป็นการ ปฏิบัติธรรมที่ไม่สมควรแก่ธรรม ดังพุทธวจนะที่ตรัสไว้ในสังคาละสูตรในพระไตรปิฎกเล่มที่ 25 หน้า 164 ว่า “ ผู้ใดละเมิดธรรมเพราะรัก ชัง กลัว และหลง ยศของเขาเสื่อมเสื่อม ดุจพระจันทร์ข้างแรม”

ดังนั้น จากข้อมูลทั้งหมดอาจกล่าวโดยสรุปว่า การกระทำกิจกรรมใดๆขององค์การบริหารส่วนตำบล คำแคนภายใต้อำนาจหน้าที่และภารกิจตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ยังให้น้ำหนักถึงหลักธรรมาภิบาลทั้ง 6 ด้าน ซึ่งมีมาในหลักพุทธธรรมในธรรมาภิบาลน้อยมาก ทั้งนี้เนื่องเพราะปัญหา และสาเหตุหลายประการซึ่งอาจจะ แบ่งได้ 2 ระดับคือ ปัญหาระดับองค์กร และปัญหาระดับสมาชิกขององค์กร ดังนี้

1. ปัญหาระดับองค์กร เกิดจากสาเหตุที่สำคัญ 4 ประการ คือ ประการแรก เกิดจากบริบทชุมชนในด้านสภาพทางเศรษฐกิจที่ยากจนล้าหลัง วัฒนธรรมประเพณีที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติสูงรวมทั้งคตินิยมและความเชื่อ นับถือผู้ที่จบการศึกษาสูง(การศึกษาในระบบ) ตลอดจนมีความเกรงอกเกรงใจนับถือผู้ปกครอง และระบบอุปถัมภ์ในชุมชนทั้งทางตรง และทางอ้อม ซึ่งทำให้เกิดความเกรงใจ ไม่กล้าตรวจสอบ การดำเนินงานของ อบต. แบบตรงไปตรงมา ประการที่สอง เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารของ อบต. คำแคน มีวิธีคิดวิธีทำงานเป็นระบบราชการล้าหลังแบบรวมศูนย์การตัดสินใจอยู่ที่นายกองค์การ รองนายก และปลัด อบต. ทำให้สมาชิกมีส่วนร่วมกำหนดแผนงานโครงการและร่วมตัดสินใจค่อนข้างน้อย ประการที่สาม การดำรงตำแหน่งของปลัด อบต. ที่ไม่มีการโยกย้ายสับเปลี่ยนก่อให้เกิดการสร้างวัฒนธรรมอุปถัมภ์ สร้างอิทธิพลในองค์กรทำให้องค์กรแบ่งฝักแบ่งฝ่าย และประการที่สี่ งบประมาณส่วนใหญ่ยังคงเน้นไปที่การสร้างวัตถุมากกว่าพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ พื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น และพัฒนาเยาวชน

2. ปัญหาระดับสมาชิกขององค์กรเกิดจากสาเหตุที่สำคัญ 4 ประการเช่นกัน กล่าวคือ ประการแรก สมาชิกขององค์กรนอกจากอยู่ภายใต้บริบททั้ง 3 ด้าน ดังกล่าวแล้ว ยังขาดการศึกษา ขาดการใฝ่รู้ระเบียบ กฎเกณฑ์ กฎหมาย ทำให้ไม่มีความกล้าหาญในการโต้แย้งการทำงานที่ไม่ถูกต้องชอบธรรม ประการที่สอง สมาชิกองค์การห่างเหินชาวบ้าน ไม่มีการสื่อสารโดยวิธีหลากหลายมีเพียงการใช้เสียงตามสายในหมู่บ้านเท่านั้น จึงทำให้ชาวบ้านขาดพลังในการมีส่วนร่วมตรวจสอบการบริหารของอบต. และไม่ได้รับรู้อย่างเท่าทัน ประการที่สาม สมาชิกองค์กรไม่มีวัฒนธรรมการค้นหาคำถามความต้องการจากแหล่งข้อมูลจริง ซึ่งเวลาอภิปรายในสภาหรือการแสดงความคิดเห็นจึงมักใช้ความเห็นและความต้องการส่วนตัวจึงทำให้ไม่มีน้ำหนักไม่ควรแก่การรับฟัง และประการที่สี่ ผู้บริหารองค์กรและสมาชิกองค์กรมีผลประโยชน์ทับซ้อน กล่าวคือทั้งสองฝ่ายได้พึงพิงการเงิน หรือทรัพยากรอื่นๆในการเข้าสู่อำนาจรวมทั้งเสียงสนับสนุนจากสมาชิกหรือการมีผลประโยชน์ร่วมในการรับเหมาเช่นการหาผลประโยชน์จากโครงการต่างๆ จึงทำให้ขาดความกล้าหาญทางจริยธรรมในการตรวจสอบซึ่งกันและกัน

บทสรุป จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้ศึกษาเห็นว่า การทำให้ อบต. มีการบริหารงานตามหลักพุทธธรรมในธรรมาภิบาล จำเป็นต้องมีแนวทางและมาตรการในการควบคุมการบริหารงานของ อบต. ให้โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการ การพัฒนาของ อบต. โดยร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมตรวจสอบ และร่วมรับผลประโยชน์ทุกขั้นตอนได้อย่างอิสระ

ข้อเสนอแนะระดับนโยบายและองค์การบริหารส่วนตำบล

ข้อเสนอแนะ ระดับนโยบาย

1. การกระตุ้นให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้พยายามลด ละ เลิกวิธีคิด วิธีทำงาน ที่จำลองความเป็นเจ้าขุนมูลนายจากส่วนกลางและให้มีการรับฟังความคิดเห็นจากภาคประชาสังคมอย่างจริงจังจริงจังด้วยเป็นความจำเป็นในระดับต้นๆ
2. เพื่อเพิ่มพลังอำนาจให้กับท้องถิ่นอย่างแท้จริง จึงควรกระจายอำนาจศาลปกครองไปสู่การจัดตั้งศาลปกครองท้องถิ่น ซึ่งมีเขตอำนาจศาลเพื่อยับยั้ง ยกเลิก เปลี่ยนแปลงมติ ข้อบัญญัติ แผนงานหรือโครงการหรือถอดถอนเจ้าหน้าที่ หรือพนักงานของรัฐ รวมทั้งบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ หากบุคคลดังกล่าวไม่นำพาต่อมติประชาคม ตลอดจนโครงการหรือข้อบัญญัติใดๆที่อาจทำให้ประชาคมและหรือฐานทรัพยากรท้องถิ่นถูกทำลาย หรือถูกทำให้เสียหายทั้งหมด หรือแต่บางส่วน
3. เพื่อให้สอดคล้องกับอำนาจหน้าที่ตามข้อ 2 และเพื่อเพิ่มพลังชุมชนให้เข้มแข็ง (Community Empowerment) องค์กรชุมชนและประชาคมควรได้รับการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลและให้ถือว่าเป็นผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา อีกทั้งรัฐบาลกลางควรมีนโยบายจัดตั้งกองทุนสนับสนุนองค์กรชุมชน หรือประชาคมท้องถิ่น เพื่อสร้างกิจกรรมทั้งทางด้านเศรษฐกิจชุมชน พัฒนาคุณภาพชีวิตและฐานทรัพยากรท้องถิ่น จนกว่าองค์กรเหล่านั้นจะมีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้
4. เพื่อสร้างคุณภาพความรู้ในบริบททุนนิยม กระแสโลกาภิวัตน์ บริโภคนิยม รัฐบาลกลาง ควรจัดตั้งสภาตุลาการหมู่บ้านที่มาจากการเลือกตั้งจากประชาชนชาวบ้านและหรือตัวแทนจากประชาคมที่มีความรู้ความสามารถและมีอำนาจหน้าที่ให้คำปรึกษาและยับยั้งมติดีหรือแผนงานหรือโครงการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่อาจจะขัด หรือแย้ง หรือทำลายฐานทรัพยากรท้องถิ่น
5. เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดวัฒนธรรมการสร้างกลุ่ม สร้างอิทธิพลในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลควรมีการกำหนดวาระสับเปลี่ยนโยกย้ายตามความเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ ระดับองค์การบริหารส่วนตำบล

1. องค์การบริหารส่วนตำบลควรสร้างบรรยากาศการบริหารงานให้เป็นองค์กรของประชาชนมากขึ้น
2. องค์การบริหารส่วนตำบลควรต้อง แจ้ง งบประมาณ แผนงาน โครงการ กิจกรรมต่างๆต่อชุมชน โดยการใช้สื่อที่หลากหลายมากขึ้นเช่น เสียงตามสาย แผ่นป้าย จัดทำชุมปิดประกาศ และรถประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่และอื่น เป็นต้น
3. องค์การบริหารส่วนตำบลควรมีการจัดเวทีประชาคมในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ
4. สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลจะต้องได้รับการยกระดับโดยผ่านกระบวนการฝึกอบรมให้เข้าใจกฎระเบียบ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารอย่างแจ่มแจ้ง

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย.(2539).พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรมตำรวจ. (2540).คู่มือตำรวจ เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ตำรวจ.

_____ . (2540). *ประมวลระเบียบการตำรวจไม่เกี่ยวกับคดี เล่ม 2 ตอน 1 ประเภทบริหาร* .

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ตำรวจ.

จำเนียร ช่วงโชติ และคนอื่นๆ. (2546). *จิตวิทยาการรับรู้และเรียนรู้*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ชุบ กาญจนประกร.(2510). *หลักรัฐประศาสนศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ชูศรี วงศ์รัตน์.(2544). *เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย* . (พิมพ์ครั้งที่ ๘) กรุงเทพมหานคร : เทพเนรมิตการพิมพ์.

ทรงวิทย์ แก้วศรี.(2530). *เบญจศิลป์ เบญจธรรม*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

ธงชัย สันติวงศ์. (2526). *การวางแผน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2530). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

นิตย์ สัมมาพันธ์.(2546). *ภาวะผู้นำ. พลังขับเคลื่อนองค์กรสู่ความเป็นเลิศ*. กรุงเทพมหานคร : อินโนกราฟฟิกส์.

บุญมี แท่นแก้ว. (2539). *จริยศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 3) กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

ประเสริฐ เมฆมณี.(2523). *ตำรวจและกระบวนการยุติธรรม*. กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์.(2541). *จิตวิทยาการบริหารงานบุคคล*. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดีจำกัด.

ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์.(2531). *อาชญาวิทยาสหวิทยาการว่าด้วยปัญหาอาชญากรรม*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ผุสดี สัตยมานะ. *การบริหารธุรกิจ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์,